

Hacıhasanzâde Mescidi - Fatih / İstanbul

rınılamaz durumda olduğu, "Kâbil-i süknâ değildir ve muhâcirler tarafından işgal olunmuştur" kaydıyla belirtilmiştir. 1918'den itibaren İstanbul'da meydana gelen yangın, yeniden yapılaşma ve imar düzenlemesi keşmekeşi içinde medrese yok olmuştur. Bu arada külliyeyle ait sıbyan mektebinin de hiçbir izi kalmadığından yeri dahi bilinmemektedir. Ayvansarayî bânisinin mescid yanında gömülü olduğunu bildirir. Fakat sadece bir mezar mı yoksa türbe mi olduğu anlaşılmayan bu kabir de ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 247-249; Sâî, Tezkiretül'-lebiye, s. 32, 88; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, I, 312; Ayvansarayî, Hadikatü'l'-cevâmî, I, 88; a.e.: Camilerimiz Ansiklopedisi (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 128-129; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963, I, 47, rs. 34; Baltacı, Osmanlı Medreseleri, s. 218-220; Yüksel, Osmanlı Mi'mârîsi V, s. 253-254, rs. 378; Yüksel Yoldaş Demircanlı, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul 1989, s. 239; Fâtih Câmileri ve Diğer Târihi Eserler (haz. Fâtih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 107-108; Mübahat S. Kütükoğlu, "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", TED, VII-VIII (1977), s. 319, nr. 157; a.m.f., "Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", İTED, VII/1-2 (1978), s. 109-110; Muhammet Nur Doğan, "Ebûîshak İsmâil Efendi", DİA, X, 279.

SEMAVİ EYİCE

HACIM SULTAN

Bektaşî tarikatı
gelenğine göre
Hacı Bektâş-ı Velî'nin
önde gelen halifelerinden biri.

Rivayete göre asıl adı Receb'dir. Hacı Bektâş Vilâyetnâmesi ile kendi adına düzenlenen Vilâyetnâme'de belirtildiği üzere Koluaçık (Kolaçık) Hacım Sultan diye de bilinir. Batı Anadolu'daki konar göçer Türkmen oymakları içinde Hacı Bektâş-ı Velî kültürünün yayılmasında çok önemli rolü bulunmasına rağmen hakkında bilinenler, Hacım Sultan Vilâyetnâmesi ile Hacı Bektâş Vilâyetnâmesi'nde kendisine ayrılan ve birincisinin bir özeti olan kısma dayanmaktadır.

Hacım Sultan Vilâyetnâmesi'nin, büyük bir ihtimalle Hacım Sultan'ın başhalifesi Derviş Burhan (Burhan Abdal) tarafından Hacı Bektâş Vilâyetnâmesi'nden en az yirmi otuz yıl önce ve en geç XV. yüzyılın ortalarında yazıldığı, Hacı Bektâş-ı Velî ile ilgili şifahî gelenekleri kendi menâkıbnâmesinden de önce yazıya geçiren ilk metnin de bu olduğu söylenebilir. Bu metin günümüze ulaşmasaydı Hacım Sultan'ın hayalî bir şahsiyet olduğu düşünülebilirdi. Çünkü konar göçer Türkmen oymakları içinde faaliyet gösteren Süffîlerin, önemli hadiselerle karışmadıkları sürece genellikle dönemin şehirlerde yazılan eserlerinde yer almaları zordu. Bu bakımdan eser onun hakkında başvurulacak yegâne kaynak durumundadır.

Hacı Sultan Vilâyetnâmesi'nde Hacım Sultan da tıpkı Hacı Bektâş-ı Velî gibi on iki imam soyundan bir seyyid olarak gösterilir. Esere göre Hacım Sultan, onuncu imam Ali en-Nakî'nin torunu ve Şahzâde Hüseyin'in oğludur. Bununla beraber "doksan dokuz bin Türkistan evliyasının pîri" Hâce Ahmed Yesevî'nin müridlerindendir. Ahmed Yesevî Hacı Bektâş-ı Rum diyarına (Anadolu) halife olarak gönderdiği zaman yanına Hacım Sultan'ı da katar (Hacı Bektâş Vilâyetnâmesi'ne göre ise Hacı Bektâş Rum'a yalnız gider). Bunlar önce hacca gider, dönüşte Anadolu'ya gelirler. Hacı Bektâş'ın yanındaki uzun müridlik yıllarından sonra bir gün şeyhi kendisine "cihâz-ı fakr" denen taç, hırka, alem, seccade ve sofraya verir; beline müşdidlik alâmeti olan kendi bâtin kılıcını kuşatıp Germiyan iline (Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak bölgesi) gönderir.

Vilâyetnâme'de zaman zaman namaz kılan, hacca giden, Kur'an okuyan ve zikirle meşgul olan bir derviş olarak tanımlanan Hacım Sultan, Ahmed Yesevî'nin emriyle Germiyan iline geldiğinde önce Üveyik köyünde sığır çobanı olur, ardından Sandıklı'ya gider. Uğradığı her yerde tuhaf kılık kıyafetinden dolayı halk onu barındırmak istemez; çünkü Hacım Sultan da tıpkı şeyhi Hacı Bektâş gibi saç sakalı, kaşı kirpiği kazınmış, belden yukarısı çıplak bir "ışık"tır. Eserde Hacım Sultan, XIV. yüzyılda Kalenderî ve Haydarî dervişleri için kullanılan bu terimle nitelendirilmektedir. Gittiği her yerden kovulur. Sonunda rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'in irşadıyla, o sıralar Akkoyunlu yörüklerinden bir grubun yaylağı olan Susuz'a gelir. Burada âsitânesini inşa eder ve gösterdiği kerâmetler sayesinde şöhreti kısa zamanda etrafa yayılır. Pek çok kimse kendisine mürid olur. Hacım Sultan Vilâyetnâmesi'nin muhtemel yazarı Burhan Abdal da bu esnada kendisine intisap eder; yanında uzun müddet hizmet ettikten sonra halifelîğe kadar yükselir. Hacım Sultan'ın Vilâyetnâme'deki hayat hikâyesi kısaca bundan ibarettir. Uşak'a üç saat mesafede bulunan Hacımköy'de yattığı kabul edilir.

Vilâyetnâme'nin, Orhan Gazi zamanında yaşamış olan Geyikli Baba'ya bağlı dervişlerin (Geyikliler cemaati) zaman zaman şeyhin ziyaretine geldiklerini kaydetmesi ve Fâtih Sultan Mehmed devrinin Kalenderî şeyhi Otman Baba'yı da (Osman Baba) Hacım Sultan'ın himmetiyle yaşlı bir kadından olma nefes evlâdı olarak göstermesi, çözümünü güç birtakım problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durumda Hacım Sultan'ın gerçekten bizzat Hacı Bektâş'ın halifesi olup olamayacağı meselesi söz konusu olmaktadır. Çünkü arada önemli bir zaman farkı bulunmaktadır. Öte yandan eğer Hacım Sultan gerçekten Hacı Bektâş'ın halifesi ise ne Geyikliler cemaatini ne de Osman Baba'yı tanımış olabilir. Zira Geyikli Baba XIV. yüzyılda, Osman Baba ise Germiyan'da doğup bir müddet orada hayatını geçirmiş olmakla birlikte XV. yüzyılda yaşamıştır. Ayrıca eserde bahsedilen köy ve kasabalar da Hacı Bektâş zamanında henüz Türk hâkimiyetine girmiş değildi. Bütün bunlardan, Hacım Sultan'ın Hacı Bektâş zamanında değil muhtemelen XIV. yüzyılda yaşamış Hacı Bektâş kültüne bağlı bir Kalenderî veya

Haydarî şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim eserde geçen "ışık" teriminin XIV. yüzyıldan önce kullanılmadığı bilinmektedir (Ocak, s. 103-110). Sonuç olarak, Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve halifesi olmadığını ve Bektaşî geleneklerine tıpkı Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdal gibi Kalenderî-Haydarî şeyhi hüviyetiyle intikal ettiğini kabul etmek daha doğru görünmektedir. Kilerci postunun Hacım Sultan makamı sayılması daha sonra onun Bektaşîlik'te kazandığı önemi gösterir.

BİBLİYOGRAFYA :

Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan (nşr. Rudolf Tschudi), Berlin 1914; *Manâkub-ı Hacı Bektaş-ı Velî: Vilâyetnâme* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1958, s. 83-88; *Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi* (nşr. Bedri Noyan), Aydın 1986, s. 400-419; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süflilik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 103-110; "Hacım Sultan", TA, XVIII, 284.

AHMET YAŞAR OCAK

HACİVEYİSZÂDE MUSTAFA

(1887-1960)

Konya'nın
dinî hayatını etkileyen
şahsiyetlerden biri.

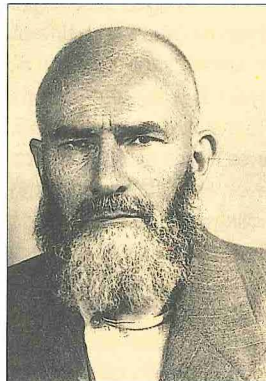
Konya'da doğdu; bu şehrin tanınmış din âlimlerinden Zâr Efendi Medresesi müderrisi Hacı Veyis Efendi'nin oğludur. İlk öğrenimini ve hıfzını babasının yanında yaptı; daha sonra Bekir Sâmî Paşa Medresesi'ne girdi. Burada, başta Şeyh Mehmed Bahâeddin Efendi olmak üzere çeşitli hocalardan, bu arada şeyhin oğulları Zeynelâbidin ve Ahmed Ziyâ efendilerden ders görüp icâzet aldı (1904). Son zamanlarında öğrencilerine o günleri sitayişle anlatan Haciveyszâde'nin, "Mehmed Fahreddin (Kulu) Efendi ile birlikte Mehmed Bahâeddin efendimizin sâhib-i tertîb cemaati idik" dediği bilinmektedir. Bununla, medresenin güneyindeki İplikçi (Altunabâ) Camii'nde imamlık yapan hocalarına, camiye devamlarının yanında mânevî terbiye ve ilim tahsili hususunda da bağlı olduklarını anlatmak istemiştir. Haciveyszâde, medreselerin bina, yönetim ve programlarının günün şartlarına uygun hale getirilmesi amacıyla İstanbul'da alınıp uygulanan bazı tedbirlerin taşraya da yansması sonucunda Konya'da 1909 yılında kurulan Islâh-ı Medâris-i İslâmiyye Cemiyeti tarafından Bekir Sâmî Paşa Medresesi binasında birtakım yeni ilâve ve düzenlemeler yapılarak açılan

(1910) ve kısaca "Islah" olarak bilinen yeni medresede, bu müessesenin I. Dünya Savaşı sırasında kapanmasına kadar Arapça ve dinî ilimler okuttu.

Kurucu soyadını alan Haciveyszâde Mustafa Efendi 1940'lı yıllarda Piri Mehmet Paşa Camii'nde, 1950'den itibaren de Aziziye Camii'nde imam-hatiplik yapmış, ayrıca çeşitli cami ve hapishanelerde vâiz olarak hizmet vermiştir. Daha sonra Konya İmam-Hatip Okulu'nda Arapça, tefsir, hadis, fıkıh derslerini okutmuş, pek çok din âliminin o günlerde yadırgayarak baktığı bu okulların önemini önceden kavrayıp Konya'nın dinî hayatına yön veren kişiler arasında yerini almıştır. Hocalığı sırasında öğrencilerine maddî ve mânevî yardımda bulunan Haciveyszâde ayrıca okul, kurs binası, öğrenci yurdu, hastahane, aş ocağı, yol yapımı gibi pek çok alanda hizmet veren derneklere, vakıflara faal üye olarak katılmıştır. Öte yandan İmam-Hatip Okulu'na giremeyen pek çok gence Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis, İslâm hukuku ve akaid dersleri okutmuştur. Sahâbeye dair geniş bir neseb bilgisine sahip olan ve Ehl-i beyt'i çok seven Haciveyszâde, vaazlarında cemaate devamlı olarak Hz. Peygamber'in izinden gitmeyi tavsiye eder, her konuşmasında mutlaka Asr-ı saâdet'i anlatır, ashaptan örnekler verir ve meclisi daima canlı tutardı.

Haciveyszâde 5 Şubat 1960'ta vefat etti ve ertesi gün şehrin güneydoğusundaki Üçler Kabristanı'na defnedildi. Adına yaptırılan ve Ekim 1995'te ibadete açılan büyük bir cami-külliye ile şehirdeki birkaç küçük kütüphane onun hâtırasını yâda vesile olmaktadır.

Haciveyszâde Mustafa Efendi güler yüzlü, hoşsohbet, karşısındakinden iltifatını esirgemeyen, mert ve dürüst, af-

Haciveyszâde
Mustafa

Haciveyszâde Mustafa'nın Üçler Kabristanı'ndaki mezarı - Konya

fedici ve birleştirici bir insandı. Camiye gidip gelirken esnaf arasında gördüğü hoş olmayan davranışları düzeltmeye çalışırdı. Onun insanları kırmadan kötülüğü önlemeye çalışan tutumu bugün dahi birçok kişi tarafından anılmaktadır. Haciveyszâde'nin basılmış herhangi bir eseri yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 789-790; Mustafa Özdamar, *Haciveyszâde*, İstanbul 1992; Mustafa Balkan, "Konya'nın Manevî Mimarlarından Haciveyszâde Mustafa Anıldı", *Zaman*, İstanbul 13 Şubat 1992, s. 11 (maddenin yazımında Haciveyszâde'nin ailesinden ve öğrencilerinden alınan bilgilerden de faydalanılmıştır).

ALİ OSMAN KOÇKUZU

HACİYAHİÇ, Muhammed

(1918-1986)

Boşnak asıllı
âlim ve tarihçi.

6 Şubat 1918'de Saraybosna'da (Sarayjevo) doğdu. Bosna-Hersek'in tanınmış ailelerinden olan Hacıyahîç ailesi, XVIII. yüzyılın meşhur şairlerinden Hacı Mustafa Muhlisî'nin torunlarıdır. Muhammed Hacıyahîç bundan dolayı Muhlisizâde olarak da tanınır. Babası Hacı Hâfız Cemâleddin ile dedesi Hacı Hâfız Muhammed'in Bos-